

Pregled novije srpske poezije.¹

Djordje Ćirić.

Postavio sam sebi ovakav zadatak: da izvršim uporedni pregled ideja naših pesnika, starijih i novijih; da pratim njihov razvitak svakog posebično; da dam takoreći njihovu karakteristiku, obeležim im mesto u našoj književnosti, njihov uticaj na okolinu a da potražim, da-li su sami stajali pod uticajem kog našeg ili stranog pesnika. Jednom reči: da vidimo, kako u pogledu ideja, obradivanja forme, spoljne strane, u predstavljanju lepog stoje, šta čini svakog od njih značaj po razvitak naše umetničke poezije. Eto ta dosta obimna tema bila bi predmet večerašnjeg mog predavanja. Da ja ne mislim — jer i ne mogu — svih se doticati, po sebi je jasno; već ću izabrati nekoliko najvećih, najznačajnijih imena kao predstavnika u svojoj vrsti i o njima govoriti.

Pred publikom, za koju moram još uz to postaviti, da je malo upoznata u opšte sa našim književnim prilikama, meni se teškoće samo povećavaju. No u uverenju, da će mi se sva pažnja slušalaca pokloniti, ja ću pokušati, da rešim problem, koji je inače po sebi interesantan.

Splošna označba moderne srpske lirike.

Ko je čitao pesme Rakića, Dučića i drugih naših modernih pesnika, morao je zapaziti kod njih nešto novo, otmeno u isto vreme, što kod ranijih pesnika Zmaja, Jakšića, pa ni Vojislava nismo nalazili: čini nam se, da su suviše moderni, tuđi, zapadni, a ne više naši, domaći. Kod njih je nešto drugo glavno, a ne ono, što smo navikli, da dotada nalazimo. Njih ne oduševljava više, kao

starije naše velikane u poeziji: ni patriotski osećaj, ne bar onako, kako n. pr. Jakšić i Kaćanski to iznose, ni ljubav nije onakva, kao što je recimo Branko pesnik mladosti predstavlja. Sve je izmenjeno. Rečnik, izbor reči je drugi, nove, negde skovane, unete, dotle vam nepoznate izraze srećete; jezik se usavršio, izmenio, doterao, ulepšao i procvetao, ili potpunije rečeno: modernizirao. Sve je to nastupilo kod mlađih naših pesnika, koji će nam biti jedan deo naše rasprave.

Naši pesnici obradjuju nove motive, dotle nepoznate, njih obuzimaju složenija, jača, intenzivnija osećanja.

U kratko: u našu književnost, naročito u poeziju, uvlači se nešto novo, javlja se i to čitalačkoj publici pružaju Dučić, Rakić, Danica Marković, Svetislav Stefanović, Simo Pandurović i dr. i svi od reda kazuju ono, što dotle niko nije.

Vojislav J. Ilić je osamdesetih godina prošlog veka uveo čitaoca u mitologiju starih Grka i Rimljana, formom je odmakao visoko iznad ostalih pesnika tog doba, stvorio je zasebnu školu i postao je najomiljeniji pesnik mladeži i ženskog sveta. — Bolovi kod najnovijih nisu više lični, subjektivni kao n. pr. Jakšića (Jeste li mi rod, siročići mali...), Zmaja i t. d.; sad su već ti bolovi druge vrste, širi, opšti, opšte čovečanski. — Hajdemo dalje (ma da ćemo se na sve ove motive kod svakog ponova zadržati!), te da vidimo, kako je s najjačim lirskim osećajem, ljubavnim osećajem? Ljubav nam se sad nekako drukčije, upravo bolesno prikazuje. Ona se je izmenila ili je shvaćanje o njoj dobilo drugu formu. U opšte zdrav osećaj nestao je, s retkim malim izuzecima; kod svih tih modernih francuska je poezija imala jak uticaj, potčinila ih je, od nje su uzimali i primali od reda sve. Mallarmé, Leconte de Lisle, Verlaine, Baudelaire i dr. njihovi su učitelji. L'art pour l'art preovladjuje i postaje njihovo geslo. Eto to su u glavnom odlike tog doba, tog pokreta, koji je nastao krajem prošlog veka i koji u glavnom i sad vlada. No nismo opet sve kazali, što će slušaocima dati tačnu sliku. Ja ću pročitati nekoliko odabranih, boljih pesama te će se na njima sve to videti. Samo još da dopunim: Kad čitamo ove pesme, nešto otmeno, fino, lepo, nešto — rekli bismo — uzvišeno u našoj se duši javlja. Stiće se uverenje, da je naša poezija učinila napretke u

¹ G. major Ćirić je januarja t. l. dva večera u ljubljanski realni predavao o srpskoj lirici, starejši in novejši. Bil je tako prijazen, da je rukopis izročil Dom in Svetu. Objavljamo ga nespremenjenega; naše uredništvo je pripisalo samo nekaj nadpisov, pa dodalo nekaj tolmačenj. Uredništvo silno obžaluje, da nima pri rokah »Antologije novije srpske lirike« od Bogdana Popovića, ki se g. major nanjo često sklicuje; iz nje bi bili mogli dopolniti tekst tam, kjer g. predavatelj zgledov ni zapisal, ampak jih je samo čital. Objava tega predavanja bo gotovo koristila: na ta način bomo svoje brate začeli spoznavati. Najprej si bomo zapomnili morda samo imena pesnikov, potem tudi dela najboljših, pozneje bomo morda segli po antologiji, po celotnih izdajah; končno primerjali jih z našimi in se učili. — Uredništvo.

svakom pogledu, a najviše u formi. Možemo li proći neosetljivi, ravnodušni, recimo kraj Rakićevih stihova, punih i topline, jačine, iskrenosti? Zar nam neće u oči pasti šareni, iskićeni stih Dučićev, njegov bogati rečnik izraza? Sve je to impozantno, novo, što je naše kritičare istinski iznenadilo zbog napretka našeg umetničkog stiha.

Kad bih samo sva imena naših mlađjih pesnika pobrojao, videlo bi se, koliko je njihov broj znan: Stevan Luković, V. Petrović, Čurčin, Danica Marković, V. Rajić, V. Ilić mlađji, Dušan Simić, Korolija, Svet. Stefanović, M. Jakšić, Vl. Petković-Dis, S. Pandurović i toliki drugi ušli su već u antologiju, kakva se i po čisto estetičkim obzirima mogla sastaviti. Oni su već ušli u našu slabu i nerazvijenu (toliko puta ponavljani izraz) književnost, da služe možda kao obrasci docnijim radnicima na tom polju. Mi ih možemo čitati, uživati u onom, što su dali, napajati se lepim, probranim idejama, divnom formom odevenim, nalazeći slasti i uživanja u tim proizvodima, jednom reči: ubrojati ih u naše umne, duhovne učitelje, koji će nam katkad divnim zvucima svoje lire po koji bol ovog svakidanjeg, teretnog i monotonog života ublažiti, uzneti nas (zar i to nije blagodarna uloga njihova?) u sfere, gde nema ove dosade, svakidašnjice, plača i jada, već blaženstva, veličanstvenosti, mira i pokoja.

Eto o svima njima — bar u kratko — nek bude ovog časa govora, o njihovom delu i životu, u opšte o njihovom radu na našoj umetničkoj poeziji i njenom unapredjenju.

I. del: Starejša lirika.

Doba prosvetljenosti (pri nas od leta 1765 do približno 1810) in romantike (pri nas od leta 1810 do 1848 in dalje [do 1895]).

Naš ćemo pregled početi Lukijanom Mušićkim, još pre Vukove pojave našim pesnikom, koji u veliko predstavlja dotadani pravac pevanja. To je bila prava pesnička duša, čovek učen i veliki rodoljub. Estetiku je slušao u Pešti kod privrženika klasicizma, što se jako opaža u njegovu radu i pevanju. God. 1802 postade kaludjer, a posle je bio profesor u bogosloviji, za tim arhimandrit, 1823 upravitelj gornjo-karlovačke eparhije i 1828 god. vladika u Plaškom. Njegova je poezija u klasičnom duhu: uveo je kod nas novu vrstu — odu narodnu. On je patriotski pesnik: peva o srpskom imenu, jeziku, veri i slozi. Glavna je njegova tendencija pouka. I on je sanjao o jednom zajedničkom jeziku svih Slovena, ali je uz to po-

mağao i pobornike narodnog jezika: Vuka St. Karadžića. Čuvena mu je pesma glas narodoljupca, gde se peva o dualizmu srpskog jezika. Njegov je uzor Horacije,¹ i on se trudi, da u tom duhu peva; otuda je više razmišljao i stvarao pesme nego što su one proizvod pesničkog dara i njegove duše. Iz njegovih se stihova vidi, kako su sastavljani po pravilima retorike i poetike. Subotić ga ovako ocenjuje: »Mušicki je proizvođač duha ne samo u našem pesništvu nego u sveopštem; on je stvorio osobitu vrstu oda, to je narodna oda. Misli u njima izražene padale su kao ognjene iskre na duše čitatelja i zapaljivale u njima žarku ljubav k rodu i književnom radu.« — Mušicki je kao vladika pozivao sveštenstvo svoje, da kupi (zbira) narodne pesme, a što ih je dobio, to je slao Vuku i ovaj više puta spominje, da je primao od Mušickog pesama.²

Osobita je ličnost Sima Milutinović Sarajlija (Čubro Čojković), 1791—1847. Izostavićemo njegove životopisne podatke, ma da mu je život protekao burno i u lutanju zbog prilika, kakve su onda vladale. Njegov je književni rad dvojak: jedno su mu pesnički umotvori, tu treba računati i skupljene narodne pesme, epske pesme i srpske istorije: *Srbijanka*, *Troje-sestarstvo* i *Trojebratstvo* i prozni radovi *Istorija Srbije od 1813 do 1815 g.* i *Istorija Crne gore*. — Dok kod predjašnjeg vidimo u glavnom uticaj nemačke i klasične poezije, ovde je drugo: služi se narodnom poezijom. Gradja je uzeta iz nje, samo mu je jezik slaveno-srpski. Kod njega je još jedna crta, da kuje nove reči, osobito apstraktne, te je zbog toga više puta nejasan. No on je bio omiljen pisac, jer je stao na narodno zemljište i služio se srpskom istorijom. Rado je upotrebljavao staru mitologiju i u pričama uporedjenja sa srpskim savremenim junacima. — God. 1826 izašla mu je zbirka epskih pesama pod naslovom *Srbijanka*, koja je razdeljena u 4 dela, i ima 109 epskih pesama. Glavna im je sadržina opevanje istorijskih događaja iz novijih vremena, kad su Srbi ratovali pod Karadjordjem i Milošem. Zbog jezika, kako rekoh, teško ga je bilo čitati.

Prirodno je bilo u ovo vreme, da su pesnici bili proizvod svoje okoline i prilika, koje su vladale. Borba oko jezika još nije bila svršena, ideje

¹ Kakor pri nas takrat Cojzu in v prvi dobi V. Vodniku. — Uredn.

² U toku daljeg navodjenja imena služio sam se ovde onde za biografske podatke Istorijom književnosti od Šurmina.

su primane iz nemačke poezije i onda usled jakog uticaja klasične, grčke i latinske, pevalo se čak latinskim jezikom. Sve je to stvaralo i u našoj poeziji svoje privrženike i sledbenike, koji su verno tim stopama išli. Razvitak i napredak će svoje učiniti, ali zato je potrebno, da protekne nešto vremena, te da ono samo donese svoj uticaj.

Prelazimo na Branka Radičevića (1824—1853), od kog se upravo može i računati početak naše novije umetničke poezije. Rodio se u Slavonskom Brodu 1824, a umro 1853 g. Njegova porodica vodi poreklo iz Zete. On se je u Beču upoznao sa Vukom i Daničićem, što je bilo od velike koristi po njegovo pevanje. Doba, kad se on pojavio u našoj književnosti, to je doba potpune reformacije, što je izazvao Vuk svojim radom, uništujući tragove pseudoklasičnosti srpske književnosti. Omladina je bila zaneta i oduševljena njima, što su se učili u Beču, Požunu i dr. To su bili: Branko, Dj. Daničić, Ljuba Nenadović, Jovan Ilić, Svetozar Miletić i dr.

Kad bi se on upoređivao s današnjim, modernim pesnicima našim, doista teško da bi sud izdržao. Ni po stihu, složenosti ideja, ugladjenosti i doteranosti forme, ni po dubini misli, ni po čemu u opšte on sadanji čitaoca ne privlači, tim pre onog, koji je upoznat sa stranom poezijom na zapadu, francuskom i engleskom. Ali za ono vreme to je ipak veliki, ogromni napredak: pisati narodnim jezikom, iskazivati svoje misli i osećaje pristupačnim za mase narodne, pevati uz to lako, ugodno, veselo, što je razdragavalo čitaoce. I sada njegov čist i melodičan jezik, prosto i prirodno iskazivanje misli u nama pobudjuje veoma prijatna i ugodna čuvstva. — Pa nije samo to: lakoća stiha, lagano izražavanje misli uz veoma lep jezik, eto sve to podiže Branka među prve pesnike naše omladine. On je doista, to mišljenje mora ostati, dok našeg naroda i jezika postoji, *pesnik mladosti*, pesnik srca. Većinu mu čine lirske i to ljubavne pesme. On nije doživeo godine, da razradi zrelije one teme, koje bi bile podesne za ep ili dramu. On je ostavio čisto lirske pesme, ali i po njima može se suditi o velikom mu pesničkom daru. Kakve su ideje poglavito u njima, to ćemo u daljim redovima pregledati i istaći.

Od njegovih najlepših pesama su mu *Djački Rastanak*, *Cic*, *Jadna draga*, *Ukor* što je i Bogdan Popović uneo u svoju antologiju. Retko da ima srpskog djaka, da nije čitao *Djački Rastanak*, gde je pesnik onako lepo i lako izneo svoj život u Sremskim Karlovcima:

Oj Karlovci, mesto moje drago!
K'o detence došao sam amo;
Igra beše jedino mi blago;
Slatko zvah ja med i smokvu samo.

— — — — —
Vinogradi, zbogom umiljati,
Zbogom groždje, — neću te ja brati!
Ao, berbo, tebe želim kletu!
Ta šta lepše od tebe na svetu?

Neću dalje navoditi, jer bi je trebalo celu ispisati. Lepote jedne pesme dobijaju se samo, kad se ona cela pročita, kad se svi utisci povežu pa se stvori celokupni utisak. A u odlomcima lepota se gubi te je bolje i ne navoditi je.

Djački Rastanak je pesma bezbrižnih mladih djačkih dana života Brankova. U njoj je on veseo, živ, lak, ovde onde i pravi vragolan. Čak gotovo, koji je strogo i lepo vaspitan, našao bi gotovo i zamerke za slobodnije izraze. No Branko je takav, njemu se ne može zameriti, on je pun duha, prijatan nam je, simpatičan, mio i drag i mi ga volimo, čitamo i opet ponova želimo. — Kad bismo i *Vragolije* naveli, slušaoci bi našli ove iste osobine njegove pesme, običnu, laku ideju, koju razradjuje u stihovima, što se na dušak čitaju, a inače, u kojima je sve drugo glavno, samo ne kakva ideja. Takav je on!

Navešću ovde drugu mu pesmu, lirsku, punu nežnosti, ljubavnog osećaja, komponovanu, što joj još uvećava lepotu.

Ukor, kako glasi naslov, evo je cele:

Gde si dušo, gde si hrano!
Gde si danče mio?
Gde si sunce ođrejano?
Gde si dosad bio?

Ta sinoć se tebi mlada,
Baš za celo nada!
Sunce zadje — pade tama —
A ja ostah sama!

Ala ljubiš moje lane (srnica),
Ala grliš slavno!
Ljubi, grli, dok ne svane,
Ta već nesí davno!

Već nedelja dana prodje,
Kako mi ne dodje!...
Jao zlato, tako t' Boga,
Ta kako se mođa?!

Nećemo primetiti ovde onde i jezične slobode, ni izraze, ne baš pesničke i osobite, ipak opšti je utisak dobar. Otkuda to dolazi? Da li, što znamo, da je to Brankova pesma? Da li, što smo je čitajući sve lepšom nalazili? U kratko rečeno, ona je lepa. Ideja je obična: Kori (kara) draga dragog, što joj ne dolazi. Stihovi su sve i sva ovde. Slike u ovoj pesmi upotrebljene nisu bez čari i draži. Na

primer: sunce zadje, pade tama. Dalje ona iskrenost, neposrednost osećaja, što i čini uvek lirsku pesmu, da je ono, što treba, to je u njoj celoj, a prelijeva se od nabujalosti, to već vidimo, i za to nam se još više sviđa. Ja bih inače mogao u ovom redu običnih razvijanja misli, da vam otkrivam ono, što ćete i vi sami, ako želite, naći. U ostalom baš bez analize pesma je ova lepa i kao takva više će nam se dopasti, svideti neg da je svu i nekoliko puta analiziramo. Ušla je u antologiju po sudu i kritici dosta pozvanog i kompetentnog za ova pitanja, što još više svedoči o njenoj vrednosti.

Zmaj Jovan Jovanović (1833—1904): učio je pravne nauke, no priroda ga je vukla na polje literature. Uredjivao je razne humoristične listove: Komarac, Zmaj i dr. Kao lekar je živio u Karlovcima, Futoku, Kamenici, N. Sadu i Beogradu. On je mnogo prevodio sa nemačkog i mađarskog (ep Jovana Aranja Toldija). Prevodio je Beranžea, Hajnea, Puškina, Pötöfija, Mirzu-Šafija i dr. Sporeno mu je, da je individualistična pesnička priroda, da se lako drugima prilagođuje i da nema istinskog pesničkog dara. No taj je sud strog i preteran. On je u prevodjenju doista pravi majstor, kod nas mu nema gotovo ravna, ali takodje ima svojih originalnih ideja, koje je obradivao u pesmama. On je pretežno lirski pesnik, on je ipak pravi tumač želja, osećaja, bolova i radosti svog pokoljenja našeg naroda. U njegovim pesmama odjekuje sve, što nas je oduševljavalo, zanosilo, tištalo, radovalo, sve što je takodje u njegovoj duši našlo odjeka kao pravom tumaču svog vremena.

On i veli:

Pesma mora biti sveta,	plemenita.
biti čista,	Mora biti obasjana,
baš k'o zvezda v visini,	istinita.
što se blista,	Mora teći iz dubine
Mora biti bogovdana,	srca zdrava,

On je pesnik idealista, subjektivan je, ali njegova poezija, njegov bol i druge može prisvojiti, dirnuti. Najlepše su mu pesme Djulici¹ i Djulici uveoci. Ovi poslednji su mu potekli iz prevelike žalosti i tuge za izgubljenom mu dragom, suprugom Ružom, koja je još u mladim godinama umrla. I u tim djulicima on je savio, ispleo krasan venac u spomen svoje ljubavi, umrlom drugu.

Lepe su mu patriotske pesme (Dižimo škole, Ded i unuk i dr.). U vreme, u kome je pevao Zmaj, naše je pleme razdirala teška po-

litička borba, te ni on nije mogao da ne učestvuje u njoj, da se ne bori za ideale, kojima ga je njegova priroda vukla. On je bio i političar i polemičar, žurnalista; no te pesme neće ostati s onim značenjem, kakvo su imale onda prilikom svoje pojave. On će ostati pesnik djulica, pesnik prevodilac, pesnik lepih dečjih pesama. Tu ga treba i ceniti, u njima je dao najlepšeg svog.

Nekoliko ćemo mu pesama navesti, gde ćemo mu pokazati pesničku snagu:

Siroče.

Malena sam... i tica je mala,
što se nebom u zrak zavitala;
Lako je tici, tica ima krila,
Aoj krila, — kad bi moja bila!

Pa da prnem (prhmem) po srpskome svetu,
— Ne po rosi i mirisnom cvetu,
Već po zemljama, što se srpske zvale;
Gde god nadjem Srpkinjice male,

Da im padnem na te grudi bele,
Da im kažem: blago tebi, sele (sestrica!),
Blago tebi, koja imaš majku,
Imaš majku, imaš i babajku (očeta).

Zmaj se odlikuje dobrom verzifikacijom, lakoćom stiha (to je kod njega išlo bolje no i kod jednog pesnika našeg toga doba); i ako nema Bog zna kakvu ideju, stih to spase. Ali u nekim pesmama naprotiv sve se nadje, i takve su mu najlepše, koje su ušle i u antologiju, i njihova će vrednost trajna ostati, jer vremenom neće ništa izgubiti. Djulici i Djulici uveoci obuhvataju ipak najlepše, što je Zmaj dao, a to su postigli svojom neposrednošću i iskrenošću. Pesma ako toga nema, ona to nije. Ideja je retko može spasti. Pesma je izliv lirskih osećaja, tako glasi nje prva definicija.

Mračni, kratki dani,	Sestro moja, sele,
Sumorno jesenje,	Odlani mi tugu,
Na nebu oblaci —	Oj, zagrli, sestro,
Na srcu kamenje.	Tvoju vernu drugu;
Sestra moja bolna,	Pa joj reci, reci...
Oca, majke nema —	Oj ne reci, čuti —
Ja je ljubim, grlim	Bolje je, nek ne zna,
Rukama obema, —	Neka i ne sluti —
Grlim, ljubim, tešim —	Što da čuje jade,
Al sumorno veče	Kad razumeš neće, —
Ko da pesmu peva:	Tužna je to pesma:
»Oj pelen pelenče!«	»Oj pelen pelenče!«

Osobitu lepotu i utisak na čitaoca čine poslednji pripevi: oj pelen pelenče! koji se ponavljaju na kraju svake strofe. Ako bismo analizirali ove stihove, držim, da će izgubiti, i bolje je ostaviti to.

Takve su mu i druge pesme iz tog kola, kao Zimnji dan, Bolna leži a nas vara nada, Spaljena pesma i dr. U svima

¹ Djul = Ruža, žensko ime. — Uredn.

njima on je tumač svojih subjektivnih osećaja, bola i tuge, koji i nas diraju i potresaju.

Iz Djulica pak mu se izdvaja:

Tiho noći,	Žice predu
Moje sunce spava;	Iz svilenog glasa,
Za glavom joj	Otkali joj
Od bisera grana (vejica),	Duvak (začinjalo) do pojasa,
A na grani	Pokrili joj
Ko da nešto bruji —	I lice i grudi,
To su pali	Da se moje
Ličani slavuji (slavčki),	Sunce ne probudi.

Da rezimiramo:

Kad smo već postavili sebi cilj, da izvršimo pregled ideja pojedinih doba u našoj poeziji, kod Zmaja treba ovo reći: on je izdao dve pevanije, što obuhvata ogroman broj pesama. U njima kadkad i ne daje, što pesnik prvog reda treba, ali ipak ostaje pesnik drugog reda. Pevao je u doba, kad se i naš jezik još doterivao, prečišćevao, kad se upravo udarao temelj našoj umetničkoj poeziji. Ovde onde se još ugledao na narodnu pesmu i po motivima i obradi. A to nije ni docnije (pozneje) napustio, što se vidi iz lepe zbirke »S n o h v a t i c a«. Sem toga (razen tega) on je osobito mnogo prevodio, ugledao se, imitirao tudje pesnike velike pa se činilo, da i nema svog zasebnog, ličnog, individualnog pošto se može vrlo lako drugom prilagoditi... To je samo jedno mišljenje, ne još potpuno potvrđeno. On je dosta prepevao sa ruskog, nemačkog, mađarskog i drugih jezika, pa to nije izgubilo od svoje lepote, nego šta više dobilo. Kako ga mi ovde kao lirskog pesnika uzimamo u ocenu, treba reći, da je on jedan od najboljih liričara celokupne srpske književnosti. Intiman ton, neposrednost osećanja, toplota, koja sve to zagreva, čine veliku draž ovih mu pesama.

Što se forme tiče, u tom pogledu je jači majstor nego iko (kdorkoli). Retko se mogu kod njega kakve zamerke naći. Pevao je čitavo pola stoleća i za to vreme uvek je stajao na čelu svog naroda, služeći mu što pravi pesnik i treba da bude njegov vođa, tumač njegovih želja, bolova, težnji, svega onog, što jedan narod oseća, hoće i sanja. Eto to je bio Zmaj, i za to će jedno od prvih mesta u istoriji naše književnosti njemu pripasti, istinskom, bogom danom pesniku, koji je svojim pesmama obogatio u znatnoj meri i naš jezik, koji se počinje od tada dalje i jače razvijati. U mnogome tu ima i njegovih zaslug.

Djura Jakšić: Jedno od najzaslužnijih mesta u našoj književnosti njemu pripada. Rodjen 1832 u Srpskoj Crnji, u Banatu, a umro 1878 god.

u Beogradu. Jakšić je i pripovedač i umetnik, slikar i pesnik. Sad ćemo samo pregledati njegov rad na poeziji. On je dosta pevao, oko 150 pesama, od kojih se smatra, da su mu najlepše one, što su postale na selu. Lirskim mu je pesmama predmet srdžba, kletva i preziranje, a sve su začinjene bolom i tugom, što svojom iskrenošću diže čitaoca. Lepe su mu ljubavne pesme; patriotske pak pune su poleta, efekta, žara i istinskog rodoljublja. Eto, to bi se moglo reći, da je glavna odlika njegovih pesama.

Nego čujmo, kako peva:

Padajte braćo! plinte u krvi!
Ostavte sela, nek' gori plam!
Bacajte sami u ogranj decu!
Stresite s sebe ropstvo i sram!
Ginite, braćo! junaci! ljudi!
Za propast vašu svet će da zna...
Nebo će plakati dugo i gorko,
Jer neće biti Srbina...

Jakšićeve su pesme u našoj patriotskoj poeziji jedinstvene po silini, jačini izraza, po gromkosti i gromovitosti tona, po celini utiska, što ga ostavlja na čitaoca stihovima, kakvim nema ravna možda ni jednog ranijeg ni docnijeg našeg pesnika.

I u lirskim, najnežnijim, ljubavnim pesmama nije bez tog silnog, neobuzdanog temperamenta.

Na Liparu.¹

Pesnik.

Jeste li mi rod, siročići mali?
Il' su i vas možda jadi otrovali?
Ili vas je slabe progonio svet;
Pa dodjoste samo, da kad ljude znamo,
Da se i mi malo bolje upoznamo
U dvopevu tužnom pevajući set?²

Slavčki.

Mi smo male,
Al smo znale,
Da nas neće
Niko hteti,
Niko smeti,
Tako voleti
Kao ti —
Čiju, čil

¹ Lipar je tiho selo blizu Požarevca; Jakšić je bil ondi nekaž časa ljudskošolski učitelj. »Bila je krasna majniška noć, posuta z zvezdami, obsevana z mesečino. Pesnik je težal pred šolo na travi. Bil je sam — družina je spavala. Tih vetre mu je donašal vonj od lip (odtod ime »Lipar«) in cvetja... Bilo mu je milo, pa tudi težko, da bi se bil najrajši izjokal. Bilo je že blizu polnoči... Tu se oglase slavčki iz bližnjega gaja. In pesniku privre iz srca ta pogovor z njimi.«

² Seta = otožnost.

Pesnik.

Moje tice lepe, jedini drugari,
U novome stanu poznanici stari,
Srce vam je dobro, pesma vam je med;
Ali moje srce, ali moje grudi
Lednom su zlobom razbijali ljudi,
Pa se mesto srca uhvatio led.

O Jakšiću kad bismo hteli dati ukupan sud,
on bi od prilike ovako glasio:

Njegova jaka pesnička individualnost daje mu sa svim osobito mesto u našoj umetničkoj poeziji; on je malo mogao da se podražava, zato i slabo se je njegovom uticaju podlegao. Na formu nije mnogo obraćao pažnje, a to bi se moglo utvrditi, kad se većina mu pesama pregleda i pročita. No on je umeo drugim da nadoknadi to: rečima, koje je teško naći kod ostalih. Pesme su mu obojene živim koloritom, punim slika, kao što je i u pripovetkama svojim i dramama činio. Od stranih pesnika nije pozajmljivao, nije stajao ni pod kakvim uticajem. On je potpuno svoj, samostalan. Razvitak njegovog dara i talenta upućen na slabu i malo obradjenju dotadanju našu poeziju nije mogao mnogo koristiti. Ali ipak on je dao dosta, zauzeo sebi najveće mesto, kako jedan naš kritičar ceni. Što se tiče ideja, i tu nije bogat, on peva o ljubavi, rodu svom, dragoj, prirodi, vinu, o bolu i patnjama svojim, i u opšte o svemu, što je u to vreme služilo našoj poeziji kao predmet.

Zasluge, koje mu se ne mogu sporiti, nisu neznačajne. Njih bi trebalo u zasebnoj studiji o njegovom radu i životu opširnije izneti. Moja je namera bila, da u ovom pregledu naših novijih pesnika samo istaknem u opšte odliku, karakteristiku najznačajnijih mu pesama, one, što ga čine, da ostaje velik, da mu nikad slava neće potamneti, da će uvek ulaziti i unositi se u antologije i čitanke, da će se omladina zapajati duhom njegovim i nalaziti umetničkog uživanja i lepote.

Vojislav J. Ilić (roj. 1862 u Beogradu, u. 1894): O njemu samo takodje biće govora kao pesniku, ostavljajući na stranu dramske i prozne mu radove. Prve su mu pesme izašle 1881 god. Posle prvih pokušaja on se okreće klasicizmu, uzima predmete najviše iz stare mitologije, iz praistorije Slovena, stare naše vere i one mu čine možda najlepší deo. Njega ne zadovoljava sadašnjost, obrće oči od nje, jer je za njega odvratna, pa se udubljuje u prošli, nekadanji život, gde bira i nalazi nadahnuća. Klasične je pisce upoznao preko prevoda, poglavito ruske književnosti. Sem mitologije Grka i Rimljana poklanjao je pažnju i

slovenskoj: njegove pesme Ljeljo, Svetkovina Jade a osobito Slovensko zvono u toj vrsti spadaju u najlepšu poeziju. Celo ono doba rado se bavilo romantikom, ona je ostala još od ranije pa se i on njome zanosio. Lepe su mu pesme: Na ruševinama, Elegija i dr. Te su mu pesme pune čežnje, sete i elegičnosti, što im baš daje u znatnoj meri lepotu. On je u nekoliko, kako je jedan kritičar kazao, vodja one struje, što znade spojiti klasičnost i mitologiju sa slikama iz prirode i društvenog života. Svaka mu je pesma puna osećaja, koji su pomešani sa setom i melanholijom. Lepi opisi iz prirode čine ga nenadnašivim u našoj poeziji; ti opisi proizvode u čitaocu pravi »štimung« prirodno. Navešćemo nekoliko od tih pesama, da se vidi njihova lepota, jer je on stvorio za sobom čitavu školu, koja se strogo još uvek drži obrazaca, što je on ostavio. Ti su poslednici njegovi Dučić, Rakić, Vojislav Ilić mladji i dr.

Prvo da pregledamo lepu mu pesmu:

Na Vardaru.

Suro (sivo) večito stenje, gordo se u nebo diže;
Nad urvinama tavnim orli se s oblakom bore.
A dole sa strašnim šumom Vardar se peni i stiže,
I pada kroz uske klance u sinje Jegejsko more.

O vali, o reko srpska! Stoleća tako se gube,
I kao talasi tonu u more večnosti tavne.
Al tvoje biserne kaplje kamena podnožje ljube,
Gde spomenici stoje narodne prošlosti slavne.

Ali će ko rajski feniks sinuti sloboda mila,
I ja ću stajati vedar, gde sada pogružen stojim,
I naš će oro beli široko razviti krila,
Nad urvinama tvojim...

Koliko razlike od ranijih pesnika i patriotskog načina njihovog pevanja! Ovde je nešto novo, jako, silno i prirodno. Vreme, kad je ona spevana, daje joj svakako otpečatak: mi smo još bili u doba spremanja, ćutanja ali i rada. On je žalio što mora pogružen stajati, ali nada mu je velika i jaka, da će najzad sloboda tamošnjem narodu sinuti.

I ovde bi izlišno bilo pesmu objašnjavati, isticati mesta, koja su lepa. Ona je cela lepa, jaka i sveža. Čitajmo je, opet ponovimo i uvek će nam se dopasti. Meni bar nije poznata iskrenija, bez fraza pesma patriotske sadržine. Ja je volim, uvek sam je voleo i znam je gotovo na pamet. Slike uobičajene što ih Vojislav upotrebljava samo dopunjuju, daju jači reljef, koji nije na odmet. Jaki izrazi odgovaraju ideji, onoj našoj snažnoj ideji, što je imala da pokrene ceo naš narod u boj protiv večitog i duго omrznutog din dušmanina, u

sveti rat, koji je imao najzad doneti oslobodjenje neoslobodjenom delu našeg naroda.

Opomenuću na vreme, u kome je živio i radio Vojislav, u doba realizma, što je svakako moralo ostaviti traga. Iz naše se književnosti, pa i poezije, počinje istiskivati onaj patriotski zanos, preteran, uveličan, što je dotle vladao. Dolazi nov duh, nov pravac u životu, nauci i celokupnom kulturnom, duhovnom radu našem. Patriotski se osećaj gotovo nerado trpi, druge ga ideje suzbijaju, koje više i bolje tomu pokretu odgovaraju. No teško je bilo potpuno istisnuti ovaj rasni osećaj, ono, što su pokolenja jedno drugom ostavljala, onaj naš jaki nacionalni borbeni duh, koji je ležao duboko u nama. Samo su Vojislav i drugi tadašnji pesnici dali svoje obeležje, kako bismo bolje rekli: svoje shvatanje. No o ovome dosta, sad predjimo na drugu mu vrstu poezije, što opet daje interesantnu gradju za naša rasmatranja.

Ja ću navesti jednu pesmu, karakterističnu možda za celo ono pokolenje, koje je na sve skeptički in sa sumnjom gledalo i shvatalo:

Ispovest.

Na trošnom čunu, bez krme i nade,
U meni vera gubi se i mre;
Ja ništa više ne verujem, ništa,
Il bolje reći: ja verujem sve...
Na moru burnom ljudskoga života
Prerano ja sam upoznao svet;
Za mene život ništava je senka,
Za mene život otrovan je cvet.

Trpi i živil... prijatelju dragi,
O mnogom čemu mislio sam ja —
O, blago onom, ko ne misli ništa!
Taj manje tuži, manje jada zna.
Veselo čedo Arkadije cvetne
On ne zna, šta je trnje, šta je kam,
Za kršne klance on je slušao možda,
Ali po njima nije iš'o sam.

Koliko nam je pesnik miliji, bliži, srodniji, kad nadjemo ono, što i nas pretresa, boli, zanima, kad i on, banalno rečeno, trpi iste muke! Onda je on naš pravi utešilac, k njemu pribegavamo utehe i pokoja tražeći. Ova je pesma od ideje, ona mnogo kazuje, što bi izlišno bilo ponavljati i isticati.

II. del: Mlajši in najmlajši.

Dolazimo na naše mladje i najmladje pesnike. Jedan naš poznati kritičar karakterisao je celo ovo doba, nazvavši ga, da stoji jako pod uticajem francuske lirike, da se naši pesnici ugledaju u

opšte na zapadne, najviše francuske i engleske pesnike. Tako je doista. Naša najnovija književnost otvara sve više vrata uticajima zapadne; i ako se ona samostalno razvija, opet kao ni jedna druga ne ostaje ogradjena zidom, već dopušta priliv sa strane.

U francuskih liričara, parnasovaca, mogu se naučiti osobito, što se forme i stila tiče. Tu su oni besprekorni. Pa zato i naš Rakić, Dučić u tem pogledu najbolje stoje. Mi ćemo već na samim primerima sve to potvrditi. Njima je sad cilj lepota radi nje same, a na drugo se toliko ne obaziru. Neguju formu, nju svuda traže i unose nove osećaje i ideje. Analizujući nekog od njih imaćemo prilike osvedočiti se. Inače da ne bih pao u ponavljanje, ja izbegavam, da budem opširan, trudeći se, da istaknem uvek, što je glavno, a čisto ostavljajući slušaocima, da ostalo sami u mislima dopune.

Dakle naša najnovija poezija biće ovde predmet možda nešto opširnijeg ispitivanja, za to što inače njihov je broj najveći (računam ipak dobrih, pravih pesnika) a sem (razen) toga i što su naši savremenici, pa će u toliko biti interesantniji, nama shvatljiviji (izuzetaka i ovde dosta ima).

A sad da redom vidimo!

Kao jednog od najboljih predstavnika forme u novijoj francuskoj poeziji nalazimo Žoze Marijo de Herediju (José M. de Hérédia, roj. 1842), kome može se reći i prvenstvo pripada. No i parnasovci u opšte trudili su se, da ostvare ovu definiciju Teofila Gotjea (Gautiera): »Pesnik je jedan rade-nik, majstor, ne treba on da ima više inteligencije nego jedan majstor i znade drugo stanje do svoje, bez čega ga radi rdjavo...« Heredija je izvesno najsavršeniji majstor, koga je veština stihova proizvela, savršeniji možda nego njegov učitelj Leconte de Lisle, kako kaže u »Modernim dušama« Hanzi Bordo, koji ga je učio pravilima i najsuptilnijim tajnama svoje veštine, ljubavi prema čistoj poeziji i čistog francuskog jezika. Među stotinom soneta nema ni jednog, koji ne bi bio pravo remek delo, a njihovo savršenstvo je dobijeno znanjem i radom savesnog i pedantnog artiste. Mi se na njemu zadržavamo, da nam objasni ono, što ćemo sretati kod naših pesnika:

Tajne ritma teško je otkriti; pre (preje) se predoseća njihova nemirna magičnost nego što se objasni, i takodje je teško analizirati emociju, što proizvedu jedino izvesnim stihovima, nameštenim rečima, kao i pokazati uzrok jedinstvenoj lepoti izvesnih melodija. Tajanstvene veze sjedinjuju naša čula za dušu prirode, i harmonija zvukova i boja (barv) je otkriće toga. Nekoliko bi vezanih

reči bile dovoljne da čitaocu dadu senzaciju umetnosti. Nekoliko detalja o rečima (o besedah), njihovoj ulozi treba dati, i ako možda slušaocima izgleda nepotrebno. Poezija se najviše i služi njima, one joj čine gradju, od koje ona stvara to, čemu se posle divimo i u čemu uživamo. Više nego iko (kdo) Heredija je osetio ovu osobitu privlačnost reči. On ih traži retke, nemirne, nepoznate, živopisne, ali on ih hoće uvek egzaktno, čak (celò) tehničke: ako govori o kakvom drvodelji, svi izrazi zanata doći će mu baš kad treba. Njegova ljubav za bogastvo i sjaj učiniće, da čisto zažali, što i francuski jezik oskudeva u toj raskoši. Sa slogovima tonova nešto bleđih, sa završecima malo oslabljenim i mekim naš jezik u pogledu ritma dobija u dubini, što gubi u sjajnosti; više nego italijanski i španjolski, što zvuče svojim sjajnim notama on je stvoren da izrazi apstraktne ideje i delikatne nijanse srca. Ipak pod perom Iga (Hugo!), Leconte de Lislea, Heredije on je jedinstvene zvučnosti. On klamira stihove, što odjekuju svom punoćom zvuka truba, izgleda da je odredjen za refrene ratničkih marševa. Pisac »Trofeja«¹ služi se muzikom reči, da skulptuje i da slika. Za njega vizija stvari prevodi se u zvučnost; on ne voli senke i pomrčinu. On je ljubitelj punog, jasnog sunca i svetlosti. Kao pevač podne, kralj leta on voli žestoke protivnosti tonova; on prezire različite igre nijanse, neodredjene harmonije pejsaža, blagost delikatnih boja i nejasnih linija, što proširuju horizonte.

Daćemo jedan primer, da se to vidi: Zalazeće sunce je najbolji obrazac ove moći opisivanja. Poslednji tercet glasi:

Horizonat ceo pokriva se u mraku senki
I umiruće sunce na bogatom i mračnom nebu
Zatvara grane zlatne svoje crvene lepeze.²

Nema ni jedne reči ovog soneta, što ne dodaje lepoti slike, i impresija raste do krajnje slike, što se veličanstveno otkriva u stihu harmonične pompeznosti i izvanredne tačnosti vizije.

Estetička emocija raste, u koliko se dalje ide u čitanju kakve njegove pesme, i predoseća se nešto veliko, neizbežno i uzvišeno, a krajnji stih, što triumfalno zvuči njegovu slavu, ostavlja utisak lakoće i popuštanja, što čini da se odahne od zadovoljstva i uzvikne od radosti.

Nego da počnemo sa našim Dučićem,³ kod koga ćemo odmah tako reći naići na ove osobine

¹ T. j. Hérédia, ki je 1. 1893 izdal zbirko Les trophées.

² Svoje rdeće pahljače.

³ Jovan Dučić, roj. na Trebinju, Hercegovina, 1. 1870.

— njegov Zalazak sunca, čiji ćemo bar početak navesti, osvedočava gornje težnje, da mu stih bude što više sjajan i raskošan.

Još bakreno nebo raspaljeno sija,
I crveni reka od večernjeg žara,
Još podmukli požar kao da izbija
Iz crne šume starih četinara.
Negde daleko čuje se, gde hukti
Vodenički točak promuklijem glasom,
Al nad dolinama, dok još nebo buktu,
Cvet vodeni već je zasp'o nad talasom.

Opet jedno veče... I meni se čini,
Negde daleko, preko triju mora,
Pri zalasku sunca, u prvoj tišini
Tužna u senci smaragdovih gora,
Bleda kao čežnja, nepoznata žena,
S krunom, i u sjaju, sedi, misleć na me
Teška je, beskrajna, večna tuga njena
Na domaku noći, tišine i tame.

I tako dalje redja lepe slike, pa ih sjajem i bojama koloriše, te tako čitaočeva mašta sebi draži nalazi i prati pesnika do kraja. To bi nam potpuno mogla poslužiti za primer Dučićevog pevanja, njegove ljubavi prema stihu, čiji je on kod nas najizrazitiji predstavnik.

Ako se još malo na formi mu zadržimo, mogli bismo konstatovati i druge osobine. I on zna, što znači lep izbor reči, njihovo umetničko slažanje, utisak, što na čitaoca ostavljaju; pa se trudi, da u tom pogledu što savršeniji izgleda. Udubite se samo u one adjektive u prvoj strofi: koliko ćete tu naći doista u srpskom jeziku otmenih (odličnih!) izraza! Naši raniji, predjašnji pesnici nisu za ovo znali, oni su pevali, ali nisu takve slike, takva uporedjenja umeli čitaocu izneti. Pa ni po idejama, kao i ni po čemu, što ćemo docnije pokazati, ne mogu se s novijim spravljivati.

Dučiću nije stalo, da nam iznese svoja osećanja, on više gleda, kako će lepša forma, način biti. Eto kakav je to pesnik, koji je francuske liričare za učitelje imao, za njima se povodio, na njima napajao ali i kod nas stvorio školu mladji, koji idu njegovim stopama, njemu podražavaju (posnemaju) i u njemu uzor gledaju. Ja neću nabrajati i izdvajati, koje su mu kao najlepše pesme. To je kompetentniji i pozvaniji već učinio i izbor dao. Navešću još jednu pesmu:

U sumraku.

Odvela me tuga i misli zloslutne
U polje, daleko. Trava puna rose.
Tužno stoje vrbe iznad vode mutne,
Hladni vetri mrse¹ zelene im kose.

¹ Jim razkuštravajo zelene lase.

Na zapadu negde polumrtav bléska
Ugašenog dana zadnji bleđi plamen.
Nema je nada mnom širina nebeska,
Mrak zasipa šumu, reku, cvet i kamen.

Eno, jedno groblje.¹ Tu leže seljaci,
Do suseda sused, drugar do drugara;
I dok se u svodu brišu zadnji zraci,
Pobožno kapela sred njih stoji stara.
A dole, u selu, zadnji ognji zgasli —
Noć, i tu se spava... A k'o sablast² čudna,
Medj grobljem i selom još krivuda staza
Bijela i gola, kratka, večno budna...

Spomenuh na jednom mestu, da kod naših novijih pesnika nisu više ni osećanja (čuvstva) predjašnja (prejšnja), ona su zloženija i igraju ulogu pored forme, lepote stiha, još ideje. Osećanja su to finija, složenija, modernog čoveka, koji već pati (trpi) od dosade i preteranosti svega. Da li bi početkom 19. veka iznosio i davao u svojim pesmama ikoji pesnik što danas Dučić, Rakić, Simo Pandurović, Danica Marković recimo?

Milan Rakić (roj. 1876 v. Belgradu).³ Ne bismo smeli ovaj pregled završiti, a da ne unesemo jednog pesnika, koji je može se reći dao našem pesništvu broj najlepših pesama i po formi, ideji, iskrenosti, po toplini lirskih osećaja, u kratko, po svemu, što se od modernog pesnika traži svuda, pa i kod nas.

I on je učio u francoskih pesnika, odakle je usvojio kako kod starijih tako i novijih im pesnika Alfred de Vignia i Leconte de Lislea njihov pesimizam, kojemu je u našem jeziku lep oblik dao, blagodareći jačini svog talenta. On stoji kao refleksivni pesnik na visini potpuno modernog čoveka i Evropljanina. Što se forme tiče, i Dučića prevazilazi. No ovoliko o njemu ne bi bilo dovoljno. Već želimo biti opširniji, jer samo nekoliko pesama njegovih zasluživale bi, da se o njima mala rasprava napiše. Inače poznat je imenom i glasom svog talenta u celom Srpstvu, i ako nije preterano već i celom Slovenstvu.

Pesništvo ovog doba, čije glavne predstavnike spomenusmo već nekoliko puta, odlikuje se najvišim umetničkim oblikom, ugladjenošću, nečim preimućstveno stilističkim, sa dikcijom punom i

razgranatom, upravo virtuožnošću. Dalje počinju kod nekih i novi simptomi: uznemirenost, iznurenost, ironija, pesimizam, gotovo nešto anarhije, familijarnost, suviše stvorene lične (osebne) ispovesti sa oblikom ne baš ugladjenim, kako to lepo ističe priredjivač naše pesničke antologije.

Eto o svemu ovome trebalo bi voditi računa, kao se govori o kome od pesnika te škole, pa i o Rakiću, najjačem, najsavršenijem od njih. Biće i zadovoljstvo baš na njemu, i povodom njega progovoriti o jednoj opštoj i karakterističnoj pojavi celog tog kola, koja prati i docnije (kasnije) najmladje naše liričare za naših dana, u najnovije doba.

[G. predavatelj je tu obširnije govoril o vzrokih evropskega pesimizma, svetobolja, javljajočega se v književnostih raznih evropskih narodov; skliceval se je v tem pogledu na Francoze: Lamennais-a, Baudlaire-a in zlasti Pavla Bourget-a. Zaradi pomanjkanja prostora smo morali njegov ekskurz izpustiti. Uredn.]

No nećemo dalje o ovom predmetu govoriti, jer bi to i predmet čitave knjige mogao biti. Sa ovoliko ćemo se zadovoljiti i reći samo, da taj isti bol i nas, naše srpske pesnike nije mimoišao, zahvatio ih. Cela novija poezija puna je izliva preteranih ličnih i opšte čovečanskih bolova, te predstavlja jedan kukavan svet, gotovo kako groblje (ako bih smeo taj izraz da upotrebim), što je naš pok. Skerlić u jednoj lepoj svojoj oceni i osudio, jer se otišlo u krajnost te je sve izgledalo, da je u svetu samo bola bez iskre radosti i sreće.

Meni se čini, da je jedna, možda najlepša, najiskrenija, najjača, najdirljivija pesma Rakićeva: D o l a p. U njoj je tako silno, neiskazano prosto ali dirljivo iznesena sudba svakog čoveka; iz nje izbija ono, što svi osećamo i patimo, a to je težina života. Stihovi su njeni prosti, ali u isto vreme i nesravnjivo gromoglasni. Pun je ljudskog saučešća (sočutja), jer smo svi sinovi jedne zemlje, iste majke. Upoređenja tako lepo odgovaraju i drugim se ne bi zameniti mogla...

Iz njegovih pesama izbija čist pesimizam, neko razočarenje, ali i rezignacija. On je miran, sa životom se potpuno pomirio, niti traži, niti čeka što od njega. On je svestan, šta možemo na ovoj zemlji dobiti, njega ništa — rekli bismo — ne revoltira. Pa i u ljubavnim je pesmama takav. I s k r e n a p e s m a je najbolji dokaz i primer za to.¹

Pored već navedene krasne pesme Vojislavljeve: Na Vardaru, u ovoj vrsti patriotske poezije

¹ G. predavatelj jo je morda čital; v rukopisu je ni. — Uredn.

¹ Pesnik nas vodi na vaško grobišće.

² Pošast. Značilno je za pesnika, da imenuje stezo, ki vodi iz sela na pokopališće, pošast in večno budno.

³ Oče njegov, bivši srbski minister, je bil znan književnik. Milan Rakić je dovršil pravne nauke v Parizu; bil je deset let zastopnik kraljevine v Stari Srbiji. Izdal je doslej samo dve majhni zbirki lirike, 1904 in 1912. Dučić in on sta prvaka srbske lirike.

zaslužuju pažnju i ove rodoljubive Rakićeve: Na Gazi Mestanu, Simonida, Jefimija. Rakić unosi, to je bilo nešto novo, mesto onog ratničkog, ubojnog tona tadašnjih naših pesnika mirno, bez vike, no ipak snažan u suštini (v istini) način. On ne smatra kao paradu ni taj rodoljubivi osećaj, kojim se diče svi, i rodoljubi i nerodoljubi. Ali i on će dati život svoj, kad ga otadžbina zatraži, daće ga, znajući zašto, jer je pojam otadžbine svakom jasan.

Na Gazi Mestanu.

Silni oklopnici, bez mane i straha,
Hladni k'o vaš oklop i pogleda mrka,
Vi jurnuste tada u oblaku praha
I nastade tresak i krvava trka.

Zaljuljano carstvo survalo se s vama...
kad oluja prodje vrh Kosova ravna,
Kosovo postade nepregledna jama,
Kosturnica strašna i porazom slavna.

Kosovski junaci, zasluga je vaša,
Što poslednji beste. U krvavoj stravi,
Kada trulo carstvo oružja se maša,
Svaki leš je svesna žrtva, junak pravi.

Danas nama kažu, deci ovog veka,
Da smo nedostojni istorije naše,
Da nas zahvatila zapadnjačka reka,
I da nam se duše opasnosti plaše.

Dobra zemljo moja, lažu! Ko te voli
Danas, taj te voli, jer zna, da si mati,
Jer pre nas ni polja ni krševi goli
Ne mogoše nikom svesnu ljubav dati!

I danas, kad dodje do poslednjeg boja,
Neozaren starog oreola sjajem,
Ja ću dati život, otadžbino moja,
Znajući, šta dajem i zašto ga dajem!¹

¹ Gazi Mestan je višina na Kosovom polju, eno uro oddaljena od Prištine. Tu je bil — kakor trdi izročilo — izvršen konjeniški juriš, ki je Turkom prinesel zmago. — Proti komu je obrnjena ost pesmi? Leta in leta so nekateri rodoljubi v Srbiji jadikovali in trdili, da Srbija nima več takih sinov kakor nekdanj, in da so temu največ krive šole ter nauki truloga (gnilega) zapada, ki kvarijo in odtujujejo mladino. V tej pesmi, zloženi pred balkansko vojno, pesnik ugovarja vsem takim nezaslužnim očitkom. In reči moramo: balkanska vojna, še bolj pa svetovna, je sijajno podprla njegov zagovor srbske mladine. — Pesnik v prvih treh kiticah nagovarja srbske viteze, ki so se bojevali na Kosovem leta 1389: Bili ste silni oklopniki, brez hibe, brez straha... Naše »zaljuljano« carstvo (ljuljati = zibati — značilen priimek!) se je zgrudilo z vami... Ko je vihar minil, je bilo Kosovo ena sama groblja kosti... Res je sicer, da ste bili poraženi, toda, kadar gnilo carstvo zgrabi za orožje, je vsako mrtvo truplo »samozavestna« žrtev, ker je vsak naprej vedel, da bo pal. — V ostalih kiticah pa pesnik brani sedanjo mladino: tudi danes, če pride do boja, hočemo dati življenje za domovino, čeprav neožarjeni s sijajem stare avreole (svetniški sijaj), ker vemo, zakaj. — Uredn.

Rodoljubivi plamen, što je poslednju našu generaciju bio istinski sagrejavao, pokazao je i na delu u poslednjim ratovima, koliko je jak, silan bio. Ginulo se, ginulo se od seljaka do gospodina, od najprostijeg do najobrazovanijeg, jer je narod bio jednom idejom, zajedničkom mišlju prožman; sve je vodila ista i jedina želja: osveta Kosova i odbrana od nebrata, koji se drznuo, da otme ono, što smo već jednom krvlju platili. — Na poljanama makedonskim dole i sada, kad pišemo ove redove, lije se braće naše krv za oslobodjenje otadžbine, što će naći docnije, kad prestane graktanje pušaka i grmljavina topova, svog dostojnog, zaslužnog pesnika, da opeva ovo burno vreme, kojem nema ravna u istoriji našeg plemena. Rodiče se pesnik Bogom dani, da ove dane opeva i potomstvu ostavi ovekovečene, budućnosti, što će nastati, da se večito zapaja silnim požrtvovanjem, na ognju žara istinskog i pravog, na slobodi, koja je najviši i najplemenitiji cilj, za koji se radi, živi i umire.

Po rodoljubivom osećanju izdvaja se takodje poezija Alekse Šantića (roj. l. 1868 v Mostaru), čija će se pesma »Ostajte ovdje« duго navoditi. Kako kaže I. Skerlić, staru, gotovo (skoro) zaboravljenu patriotsku poeziju on je ponovo podigao na visinu njenih starih dobrih dana, iz doba Zmaja i Jakšića, davši joj stvarniji, razumniji, moderniji sadržaj i značaj.

A znate li kako je postala ta pesma, znate li šta je povod dalo pesniku da ispeva ove divne stihove, kojima treba tražiti i jedva naći slične u naših baš nazvanih i proglašanih najboljih? Pesnik vraća braću svoju, što, napuštajući domove, njive, imanja svoja, ostavljaju tudjincu u Bosni i Hercegovini, a sami se otiskuju u neznani svet, tadj gde će se izgubiti i propasti. Eto zato su tako dirljivi, inače po sve prosti ovi stihovi, bez fraza, bez bujnosti neke, ali puni prave topline i osećajnosti.¹

Kad se udubimo i pažljivo pregledamo najnovije doba našeg pesništva, doći ćemo do ovih zaključaka: Stih se kod najmladijih pesnika sve više i bolje usavršava, gotovo onih predjašnjih nedostataka nećemo nigde naći, na formu se sve više pazi, njoj se poklanja osobito staranje (skrb), ona je jedinstvena, jer se uvidelo iz starih literatura, da osim ideje i spoljna (zunanja) odeća, forma mora da bude na dostojnoj visini; misli, ideje što ih pesnici obradjuju, sve su raznovrsnije, njihov

¹ Tudi to pesem je g. predavatelj bržčas čital, a je v tekst ni sprejel. — Uredn.

izbor sve bogatiji. Dublji su, ulaze i raspravljaju sva moguća životna, filofska, etička, socijalna i druga pitanja.

Ovo je vreme postalo nervozno, sumnja je sve od reda obuzela, skepticizam širi svoju vlast, pesnici su suviše intimni (možda neki prelaze i dozvoljene granice), svaki priča svoj bol unutrašnji, srca svog, svoje ljubavi (V. Ilić mladji) kako su im propale, o porušenim im idealima. Jednom reči: to doba posle 1900 god. u celoj našoj poeziji i književnosti jeste veoma interesantno, i ono će docnije biti blagodarna tema za kulturnog i književnog našeg istoričara po bogastvu, po razvijenosti, obimnosti talenata na svima poljima. O njemu će se imati mnogo da kaže, kad za to nastupi čas, da se može prikupiti sve, što je potrebno za objašnjenje i tumačenje svih uticaja, što su delovali svojim strujama na tadašnje umove i duhove. No sad bi se mogle samo ove glavne opaske i primedbe istaći. Ali opet ostaje, da se o svakom, ako se hoće, od njih opširnije i naročito govori. A mi ćemo se ponova vratiti na to, kad budemo davali pregled pripovedača i romansjera tih godina.

Milan Čurčin (roj. 1880 v Pančevem) je gotovo simbolista, secesionista, dekadent i kako bi se već moglo za njegovu poeziju reći, pristalica najnovijeg pravca i škole zapadne iz Francuske. No pesme su mu baš lepe tom originalnošću, tim modernizmom, kojem se učio od bečkih pesnika. Originalnošću ideja, što je baš odlika i njegova i u opšte tog pravca simbolizma, privlači čitaoca, mami ga i golica. Takve su mu pesme: Na balu, U troje, U bečkoj šumi, Pustite me kako ja hoću.

Evo nekoliko stihova od njega:

Po glatku i klizavu podu	U ženske gole grudi;
Gomila čudno se vrti:	Pogled joj mutan i bludi...
Sve dodju dvoje i odu,	A ozgo neko gudi —
I muško žensko prti;	Što rade ovi ljudi?

Sv. Stefanović, rođen u N. Sadu, po zanimanju lekar, stoji jako pod uticajem moderne engleske poezije, iz koje je mnogo prevodio. Napominjem, da je o istoj i rasprave pisao i sa istom upoznao našu publiku. Dao je stihove jedinstvene i lepe i idejom i svojom solidnom obradom, spajajući svoju prirodu, sebe sa vaseljenom (vesoljstvo), opštim kozmosom te se gubi i nestaje u njemu.

Navešćemo mu nekoliko stihova i ako ne u celini, iz kojih će se moći opet videti dubina njegovih misli, jaka izrazitost stiha mu, lepe slike i

u opšte otmenost izraza, kojim se služi da izrazi osećanja i pesničkolijsko raspoloženje. Evo kako opisuje proleće, nekako drukčije nego što smo navikli da kod većine naših pesnika srećemo.

Miriše zemlja sočna, sveža, jedra.
Sve klija, pupi; svud strujanje, vrenje.
Čisto se vidi gde zemlji iz nedra
Život kroz žile siše podmladjenje.

Pod jednim hrastom leg'o sam na travu,
I slušam kako šušti, pucka, struji.
Pučinu gledam neba bistru, plavu,
Dok rana pčela negde blizu zuji.

I osećam k'o da sam s hrastom jedno:
Kroz žile k'o da sišem podmladjenje,
I kao da mi kravi (se taja) srce ledno
Života mladog, sočnog, jedrog vrenje.

Iz ovih stihova izbija nešto panteistički, nešto, što čoveka uzdiže do onog svemirnog, vaseljen-skog, da se i on s pesnikom oseti na drugo, na jedan delić tog beskonačnog, što nas okružava i što nas puni snagom svojom.

Da primetimo ovde, što važi za sve pesnike tog doba, da ih odlikuje lep, čist, probran srpski jezik, bez omašaka, bez onih pesničkih sloboda, kakve smo mogli ranije kod Branke i Jakšića nalaziti. Ovde je i jezik postao otmen, ugladjen, izabran. To u opšte dolazi odtuda, što je književnost skupila u sebi najbolje snage, koje se trude, da i obliku onu pažnju i staranje poklone, došavši do uverenja, da ideja još nije sve, i ako mnogo doista znači. A to je uspeh, koji se mora istaći i zabeležiti.

Dušan Simić i Velimir Rajić (roj. 1879) su po sve iskreni, ali i otmeni u isto vreme u svojim stihovima. Ritam, muzika, slike, sve je kod njih zastupljeno i ako im je kvantitativna strana slaba, jer im je broj pesama suviše ograničen. Oni su pojavom svojom odmah skrenuli pažnju čitalačke publike, da su istinski pesnički talenti bili.

Na dan njenog venčanja, može se reći, prevazilazi sve ostale drugih naših pesnika, što su takodje lepe i iskrene. Ovde je pak upravo vrhunac te iskrenosti, kojoj po jačini, neposrednosti, nekoj bolnoj noti teško da ima ravne.

Navešću samo nekoliko strofa, jer bi pesma inače zasluživala cela da se navede:

I svakog dana ja ću da se molim,
Kad zvono verne u crkvu poziva...
Ja nisam znao da te tako volim.
Prosta ti bila moja ljubav živa!

Čuj Bože, molbu moje duše jadne:
Sva patnja što je pis'o njoj k'o ženi,
Nek mimoidje nju, i neka padne
Na onaj deo što je pisan meni!

I onda kada dodje ono doba,
U kom će zemlja telo da mi skriva,
Čućeš i opet sa dna moğa groba:
»Prosta ti bila moja ljubav živa!«

Da li i inače one poslednje reči: »prosta ti bila moja ljubav živa,« što podseća na poznati motiv, da li izrazi izabrani, muzika reči, što je cela pesma ukupno sadrži, lepa tēma, ili sve ujedno možda, tek pesma čitaoca dira? I da je više puta čitamo, ona ne gubi ništa od svojih draži i čara. A tako se i radi s lepim pesmama: njih svaki dan po jednu treba čitati, kako preporučuje jedan naš otmen kritičar.

Vojislav Ilić ml. zasluđuje, da mu neke pesme i više i češće budu čitane. Opet tu više dira njegova sudba i život, koji mu se tako smeškao a doživio je nesreću, da sam bude ubica svoje sreće i ljubavi. I to kad čitalac zna, više simpatije oseća prema njemu i delima mu. Ne treba ponavljati ni kod njega, da se odlikuje pravilnošću stihova, lakoćom, ritmom, jezikom i svim, što se postavlja i našem modernom pesništvu, koje pokazuje tako mnogo napretka u novije vreme, da se ravna i sa ostalim kod naprednijih književnosti.

»Zvoni«, to mu je karakteristična pesma, i mi ćemo iz nje navesti bar nekoliko strofa, da se vidi ono, što gore istakosmo. U njoj nam peva i kazuje svoju bolnu ljubav i njen tragični kraj.¹

Danica Marković (roj. 1879). To je pesnikinja iskrenog, po sve intimnog bola, koji u glavnom ispunjava njenu zbirku pesama. »Trenuci« (1904), gde su najlepše: Na bunaru, Aprilska elegija i dr. Šta bismo imali da im navodimo sadržinu, jer sami naslovi u ostalom kazuju, šta se u njima peva. Na način dirljiv istorija svakog života i njegova razočarenja, mladost, za kojom dolaze trenuci iskidane sreće, bola, zanos mladih godina, za kojima sleduju mučni časovi bola, duševne depresije i porušenih ideala. Sama peva: Kako su prošle ljubice, i njena kratka nestalna sreća se dahom njenim u nepovrat minu i t. d.

Ko u opšte hoće da prati našu poeziju najmladjeg doba, njeno obeležje po tēmama što ona peva, zadržaće se svakako na ovoj ženskoj, koja se odlikuje mnogim lepim osobinama pravog pesnika.

¹ V rukopisu je ni zabeležene. — Uredn.

Stevan Luković, 1877—1902, jer već žurim, da završim ovaj pregled, čini takodje jednu značajnu pojavu i sa nešto malom sveskom svojih stihova, pod naslovom prostim i skromnim: »Pesme«. Pok. Skerlić je njegov talenat osobito cenio i isticao. Rano je preminuo, obećavao je, a i dosta dao. Zbirka mu pesama privlači čitaoca svojim nežnim, dirljivim do suza tonovima, punim prave, blage melodije, lepote i tuge. Svojim slikama kao da podseća na Vojislava, njegove opise jesenjeg dana. »Jesenja kišna pesma« je cela takva, i početak i svršetak kao da jeca i tuži.

Tužno... Jednolik — dug — i vlažan
Jesenji dan se tmuzi;
Plače bez kraja, bolno plače,
Sumoran beskraj suzi; —
U mrtvi suton, što se hvata,
Jednači, jeca vesma
— Po trulom lišću, preko blata —
Stara, bolna i polagana,
Uboгих, mutnih, šturih dana
Jesenja kišna pesma...

Čitajte je polako: zar nećete uočiti jaku predstavu takvog dana, po kojeg raskaljanom blatu kao da sami gazite...

Sima Pandurović (roj. v Belgradu 1883): u svojoj Svetkovini već gotovo prelazi granice zdravog razuma; on prekoračuje, ide dalje u regione gde bi samo bolest um želeo i hteo da se bavi... No o toj pojavi je pok. Skerlić lepo i iskreno svoj sud, malo istina i strožiji, dao i tu pojavu, što je bila postala prava zaraza, osudio. Njemu se bliži u nekoliko Vladislav Petković Dis, čije pesme na žalost ni jedne nemamo da bismo naveli. On je u mnogome predstavnik verlenizma i bodlerizma, bolesnog, čime je skrenuo pažnju na sebe. Razvijao se dosta po tome i obećavao, dok ga nije prerana smrt u morskim valima prošle godine ugrabila.

* * *

Vreme je, da završimo, jer je onako ovaj pregled ispaio duži no što sam u početku i sam zamišljao. Pa ipak kao što se vidi nisu u njega ni svi naši zaslužniji pesnici ušli, te kako bi ova slika bila punija i zaokrugljenija. Ušli su doista prvi i najbolji, naročito iz starijeg doba. No tome ima i drugih razloga. Pa i ovako nadam se ova će studija dati slušaocima verno stanje i sliku razvoja našeg umetničkog, poglavito lirskog pesništva od Branka pa do današnjih dana.

Ja sam hteo baš to, da još jednom spomenem, ukazati na te naše najveće pesnike, njihove lepote i odlike predstaviti, način pevanja i sve ono što im daje da se njihova ukupna vrednost uoči (pred- oči). Izostavljeno je mnogo što bi trebalo reći još, da se ima o njima potpune celine. Ali to se ovde i nije moglo, jer je i zbog postavljenog cilja ovom predavanju nemoguće. To bi trebalo u zasebnim monografijama.

Dalje meni je više stalo, da povučem kao neku paralelu između njih, da se vidi razvoj na taj na- čin naše poezije, da se uoči taj ukupni napredak (stih, ritma, slika, jezika i svega ostalog), u ide- jama, u dubini misli, u lepoti jezika... od Branka pa do Rakića, Dučića ili Šantića (koji takodje uzgred budi rečeno ovde onde pokazuje ugledanje, imitiranje naše narodne poezije).

Eto sve sam to želeo, da pokažem i iznesem, da poštovanim slušaocima istaknem lepote naše

poezije (to je i najglavnije bilo), da ih više uvedem u tu oblast, gde bi se i oblagorodili, sami uzvisili, duše napajali. Ali da li sam iole (količkaj) u tome uspeo? Na vama je, da to kažete.

Dostavek uredništva. G. Ćirić presoja najmlajše srbsko liriko vobče zelo dobrohotno. Čujejo se pa tudi nasprotni glasovi. Neimenovan dopisnik „Zatočenik“ (interniranec) v Velikem ko- ledarju Književnega juga za l. 1919 (prim. „D. in Sv.“ 1919, str. 52) očita v članku „Naše pesni- štvó“ (str. 72 nsl.) moderni srbski liriki troje: 1.) da je njen slog tuj, presajen z obale Seine, 2.) da je nerazumljiva, namenoma ali vsled ne- zmožnosti, in 3.) da je premalo narodna. Člankar želi, da bi odslej srbska lirika krenila na boljša pota in pomagala ustvarjati jugoslovanski narod, kakor je Homer ustvaril helenski, Vergilij rimski, Dante italijanski... narod.

Pomladni dež.

Zdaj nam ni dobro, moj otrok.

Mama bolna v mraku blede,
oče pred tabo skriva oči,
nihče ne govori.
Megle bežijo preko goric,
dež prešumel je petje ptic,
zbrisal nasmeh nam z lic.

Zdaj nam ni dobro, moj otrok.

Pride pa drugi, srečnejši čas!
Dež bo prenovil zemlje obraz,
čas bo preustvaril nas.
Žalosti, ki nas v srcu pekó,
solze, ki ne smejo v oko,
vse bodo pod zemljó.

Takrat bo dobro, moj otrok.

Skozi prostranstva svetov in luči
bodo iskale naše oči,
kje se naš svet blišči.
Daleč bo plul po vsemirja valeh.
Bog nam bo dal zanj večni nasmeh
po teh težkih dneh.

Takrat bo dobro nam, moj otrok.